

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISH QO'MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI NUKUS
FILIALI**

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro
ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari**

TO'PLAMI

13-noyabr 2025-yil

СБОРНИК материалов

**международной научно и научно-технической конференции на тему
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**

13 ноября, 2025 г

**International scientific and scientific-technical conference
"ACTUAL PROBLEMS OF VETERINARY MEDICINE AND LIVESTOCK
AND THEIR SOLUTIONS"**

November 13, 2025

NUKUS-2025

“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”
Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari [Matn]: to‘plam / Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali. – Nukus: “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025. – 389 b.

Anjuman tashkiliy qo‘mitasi

Tashkiliy qo‘mita raisi: Esimbetov Adilbay Tlepovich, b.f.d., professor;

Tashkiliy qo‘mita raisi muovini: Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, v.f.n.;

Tashkiliy qo‘mita kotibi: Rozumbetov Kenjabek Umar og‘li, b.f.f.d.;

D. Bazarbayeva – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

Sh. Jabbarov – O‘zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo‘mitasi boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari, veterinariya fanlari doktori, professor.

X. Yunusov – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

M. Y. Karpuxin – Ural davlat agrar universitetining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, agrar fanlar doktori, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

N. G. Malkov – N. F. Vereshagin nomidagi Vologda davlat sutchilik akademiyasi rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

A. Abdurasulov – Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh davlat universiteti “Veterinariya meditsinasi va biotexnologiyasi” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, professor. (Qirg‘iziston Respublikasi)

R. Miqtibayeva – Qozog‘iston milliy agrar tadqiqot universiteti “Mikrobiologiya va virusologiya” kafedrasida professori, veterinariya fanlari nomzodi. (Qozog‘iston Respublikasi)

S. Mirzakulov – Olmaota texnologiya universiteti “Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi” kafedrasida professori, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent. (Qozog‘iston Respublikasi)

Q. Atanazarov – O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, biologiya fanlari nomzodi, dotsent.

A. Mambetnazarov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent.

A. Kaniyazov – “Veterinariya va zootexnologiya” fakulteti dekani, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

X. Mamatov – “Zootexnologiya” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

R. Turg‘anbayev – “Zootexnologiya” kafedrasida professori, agrar fanlar doktori

A. Kamalova – “Veterinariya meditsinasi va farmakologiyasi” kafedrasida mudiri, veterinariya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

P. Xojalepesov – “Iqtisodiyot va gumanitar fanlar” kafedrasida mudiri, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

R. Rzaev – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida mudiri, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug‘i bilan oliy ta‘lim tashkilotlari hamda ilmiy tashkilotlarda 2025-yilda o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpoziumlar, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxati 2-ilovasiga muvofiq tasdiqlangan – 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi asosida Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialida 2025-yil 13-noyabr kuni – **“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”** mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari asosida tuzilgan.

Konferensiyada, veterinariya sohasida faoliyat olib borayotgan universitet va filialarning professor-o‘qituvchilari, ilmiy markazlarning va insitutlarning ilmiy xodimlari, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlariga bag‘ishlangan maqolalar o‘rin olgan

To‘plamga kiritilgan maqolalar materiallarining to‘g‘riligi va haqqoniyligiga mualliflar mas‘ul hisoblanadi.

© Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali, 2025

© “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025

4. Скрыбин К.И., Психобалова Н.П., Шульц Р.С., Попова Т.И., Боев С.Н., Делямуре С.Л. Стронгиляты СССР. Определитель паразитических нематод. Т.П., стронгилят //Изд. АН СССР, М., 1952. -С. 890.
5. Safarov, A., Kunisov, B., Arepbaev, I., & Sazmand, A. (2024). First record of nasopharyngeal myiasis caused by *Cephalopina titillator* (Clark, 1816) in camel (*Camelus dromedarius* Linnaeus, 1758) in Uzbekistan. *Veterinary Parasitology: Regional Studies and Reports*, 51, 101029.
6. Курбанова, А. И., Пиржанова, А. М., & Кунисов, Б. М. (2019). Современное состояние паразитофауны рыб бассейнов Аральского моря. Теория и практика современной науки, (2 (44)), 231-234.
7. Курбанова, А. И., Туремуратова, Г. И., Уразымбетова, Н. П., & Кунисов, Б. М. (2018). ПАРАЗИТОФАУНА РЫБ НЕКОТОРЫХ ВОДОЕМОВ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН. Теория и практика современной науки, (4 (34)), 354-358.
8. Mechouk, N., Safarov, A., Kunisov, B., Sazmand, A., & Deak, G. (2025). A six-legged anomalous *Dermacentor niveus* (Acari: Ixodidae) female tick from a camel (*Camelus dromedarius*) in Uzbekistan. *Persian Journal of Acarology*, 14(2), 357-360.
9. Кунисов, Б. М. (2021). ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ АКВАКУЛЬТУРЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. Экономика и социум, (6-1 (85)), 749-751.

QO'Y VA ECHKILAR NEMATOZLARI VA ULARNING TARQALISH EPIZOOTOLOGIYASI

Kurbaniyazova G.M., Shakilov U.N., Allamberganov D.M.

*Samarqand Davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti
Nukus filiali*

Kirish. Qishloq xo'jaligida chorvachilik, ayniqsa, qo'y va echkilarni parvarishlash iqtisodiy ahamiyatga ega. Ammo parazitlar kasalliklar, xususan nematozlar (yupqa ip shaklidagi gelmintlar chaqiradigan kasalliklar) hayvonlarning sog'lig'iga, mahsuldorligiga va nasl sifatiga katta zarar yetkazadi. Nematozlar, odatda, oshqozon-ichak, o'pka yoki jigar tizimlarini zararlaydi.

Nematozlarning qo'zg'atuvchilari

Qo'y va echkilda uchraydigan asosiy nematozlar quyidagilardir:

Haemonchosis – *Haemonchus contortus* (oshqozon paraziti);

Trichostrongiloz – *Trichostrongylus colubriformis*, *T. axei*;

Ostertagiosis – *Ostertagia circumcincta*;

Bunostomoz – *Bunostomum trigonocephalum*;

Dictyocaulosis – *Dictyocaulus filaria* (o'pka nematozi);

Strongyloidosis – *Strongyloides papillosus*;

Nematodiriosis – *Nematodirus spathiger* va *N. filicollis*.

Bu parazitlarning aksariyati hayvonlarning oshqozon-ichak traktida yoki nafas yo'llarida parazitlik qiladi.

Tarqalish epizootologiyasi

Nematozlar keng tarqalgan bo'lib, ularning epizootologiyasi bir qator omillarga bog'liq:

Iqlim sharoiti: Issiq va nam iqlim lichinkalarning tashqi muhitda yashovchanligini oshiradi.

Yem-xashak omillari: Chorva yaylovlarda bir joyda uzoq muddat boqilganda invaziya manbalari to'planadi.

Hayvonlarning yoshi: Yosh qo'y va echkilar lichinkalarga nisbatan sezuvchanroq.

Mavsumiylik: Bahor va yoz oylarida infeksiya kuchayadi, chunki bu davrda lichinkalar faol bo'ladi.

Invaziya manbai: Asosan, kasallangan hayvonlarning najasi orqali atrof-muhitga tushgan tuxum va lichinkalar orqali tarqaladi.

Kasallikning patogenezi va klinik belgilari

Nematozlarda:

ishtahaning yo'qolishi,

ozib ketish,

qorinning dam bo'lishi,

diareya yoki ich qotishi,

junning xiralashishi,

og'ir hollarda – anemiya va o'lim kuzatiladi. O'pka nematozlarida esa yo'tal, nafas olishning qiyinlashuvi va zaiflik belgilanadi

Diagnostika

Kasallik **koprologik tekshiruv** (najasdagi tuxumlarni aniqlash) asosida aniqlanadi. Zarurat bo'lsa, **postmortem** (o'lik hayvonda) parazitlar to'g'ridan-to'g'ri topiladi.

Profilaktika va kurash choralari

Yaylovlarni **rotatsion foydalanish** (navbat bilan almashlab boqish);

Antigelmintik dorilar (albendazol, fenbendazol, ivermektin)ni rejali ravishda berish;

Yosh hayvonlarni alohida boqish va toza suv bilan ta'minlash;

Yaylovlarni ifloslanishdan saqlash;

Sanitar-gigiyenik qoidalarga qat'iy rioya qilish.

Tarqalish manbalari

Nematozlarning asosiy **manbai** — invaziya bilan zararlangan hayvonlarning najasi hisoblanadi.

Kasal hayvon najasi orqali **gelmint tuxumlari va lichinkalari** tashqi muhitga ajraladi.

Bu tuxumlar namlik va harorat qulay bo'lgan sharoitda tez rivojlanadi.

Hayvonlar o'tlayotganda bu lichinkalarni **o't bilan birga yutib yuboradi** va infeksiya qayta tarqaladi.

Tashqi muhit omillari

Nematozlarning epizootologiyasi ko'p jihatdan **iqlim va geografik sharoitga** bog'liq:

Nam va iliq iqlim lichinkalarning rivojlanishi va yashovchanligini kuchaytiradi (masalan, Markaziy Osiyo janubiy viloyatlarida).

Quruq va issiq sharoitda esa tuxum va lichinkalar tez nobud bo'ladi.

Yomg'irli mavsum (bahor–yoz) lichinkalarning faol chiqish davri hisoblanadi, shuning uchun invaziya darajasi bu davrda yuqori bo'ladi.

Hayvonlar bilan bog'liq omillar

Nematozlar tarqalishida quyidagi omillar muhim o'rin tutadi:

Yosh hayvonlar (1 yoshgacha) parazitga sezuvchanroq, ularda kasallik og'ir kechadi.

Immunitet yetarlicha shakllanmagan hayvonlar tez zararlanadi.

Boshqa kasalliklar bilan og'rigan yoki oziqlanishi yomon hayvonlar nematozlarga nisbatan zaifroq bo'ladi.

Yaylov va boqish tizimining roli

Nematozlarning tarqalishida **yaylov gigiyenasi** muhim o'rin tutadi:

Hayvonlar **bir yaylovda uzoq muddat** boqilsa, u yerda lichinkalar to'planadi.

Yaylovlarning rotatsiyasi (navbat bilan almashlab foydalanish) lichinkalarning sonini kamaytiradi.

Nam pastqam joylarda lichinkalar uzoq yashaydi, shuning uchun **botqoq va soy bo'ylaridagi** yaylovlar xavfli hisoblanadi.

Mavsumiylik

Qo'y va echkilarda nematozlar **mavsumiy xarakterga** ega:

Bahor va yoz oylarida infeksiya kuchayadi, chunki lichinkalar faol rivojlanadi.

Qish oylarida esa lichinkalar faoliyati pasayadi yoki to'xtaydi.

Ayrim parazitlar (masalan, *Haemonchus contortus*) sovuq fasllarda hayvon tanasida **yashirin (gipotik) shaklda** saqlanib, bahorda qayta faollashadi.

Tarqalish hududlari

O'zbekiston sharoitida qo'y va echkilar nematodlari asosan quyidagi hududlarda keng tarqalgan:

Nam va iliq iqlimli Surxondaryo, Qashqadaryo, Farg'ona vodiysi hududlarida — *Haemonchosis*, *Trichostrongiloz* keng tarqalgan;

Quruq va tog'li hududlarda esa *Dictyocaulosis* va *Nematodiriosis* kamroq uchraydi.

Epizootologik xulosa

Nematodlarning tarqalishida asosiy rolni **iqlim, yaylov gigiyenasi va hayvonlarning immun holati** o'ynaydi.

Invaziya ko'pincha **bahor va yoz mavsumida** kuchayadi.

Kasallikni kamaytirish uchun **antigelmintik ishlovlar, yaylov rotatsiyasi va sanitariya choralariga rioya etish** zarur.

Xulosa. Qo'y va echkilar nematodlari chorvachilik mahsuldorligini pasaytiruvchi asosiy parazitlar kasalliklardan biridir. Kasallikning epizootologik xususiyatlarini chuqur o'rganish, erta diagnostika va samarali profilaktika choralarini amalga oshirish orqali uning tarqalishini kamaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Salimov B.S. Qurbonov SH., Islomova O.F. "Nematodiroz qo'zg'atuvchilari lichinkalarining noqulay ekologik omillarga chidamliligini o'rganish" // "Agrar fan yutuqlarida talabalarning ishtiroki" iqtidorli talaba va magistrnlarning ilmiy konferensiya materillari to'plami. Samarqand, 2010. B. -129-131.
2. Salimov B.S. "Zoonematodalarining taraqqiyoti, ekologiyasi, faunistik holati" // "Hayvonlar ekologiyasi va morfologiyasi" ilmiy to'plami, Samarqand, 2006. -B. 101-105.
3. Salimov B.S., Qurbonov J.X. Samarqand viloyatining ayrim tumanlarida mayda shoxli hayvonlar nematodirozini tarqalishni o'rganish natijalari // "Agrar fani va ishlab chiqarishni rivojlantirishga yosh tadqiqotchilarning o'rni va istiqbolidagi vazifalari stajyor-tadqiqotchi izlanuvchi, katta ilmiy xodim izlanuvchi va mustaqil tadqiqotchilarning mustahkam oila yiliga bag'ishlangan ilmiy-amaliy anjumani. To'plam 1- qism. Samarqand, 2012. -B. 171-172.
4. Скрябин К.И., Психобалова Н.П., Шульц Р.С., Попова Т.И., Боев С.Н., Десямуре С.Л. Стронгиляты СССР. Определитель паразитических нематод. Т.П., стронгилят //Изд. АН СССР, М., 1952. -С. 890.
5. Safarov, A., Kunisov, B., Arepbaev, I., & Sazmand, A. (2024). First record of nasopharyngeal myiasis caused by *Cephalopina titillator* (Clark, 1816) in camel (*Camelus dromedarius* Linnaeus, 1758) in Uzbekistan. *Veterinary Parasitology: Regional Studies and Reports*, 51, 101029.
6. Курбанова, А. И., Пиржанова, А. М., & Кунисов, Б. М. (2019). Современное состояние паразитофауны рыб бассейнов Аральского моря. Теория и практика современной науки, (2 (44)), 231-234.
7. Mechouk, N., Safarov, A., Kunisov, B., Sazmand, A., & Deak, G. (2025). A six-legged anomalous *Dermacentor niveus* (Acari: Ixodidae) female tick from a camel (*Camelus dromedarius*) in Uzbekistan. *Persian Journal of Acarology*, 14(2), 357-360.
8. Кунисов, Б. М. (2021). ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ АКВАКУЛЬТУРЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. Экономика и социум, (6-1 (85)), 749-751.